

Kontakty: PhDr. Michaela Pivcová – psycholog SPC
Mgr. Helena Dvořáčková – speciální pedagog SPC

tel.: 774 522 136 , 541 226 090

e-mail: mpivcova@volny.cz

h.dvor@centrum.cz

CVIČENÍ PRO ROZVOJ KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ SE SLUCHOVĚ POSTIŽENÝM DÍTĚTEM

1. PREVERBÁLNÍ DOVEDNOSTI

- **oční kontakt**
- **pozornost**
- **ovládání dechu**
- **napodobování**
- **střídání**

Oční kontakt – komunikace mezi dvěma a více lidmi obnáší vzájemně se na sebe dívat a kontaktovat se očima, stejně tak jako mluvit nebo znakovat. Vytvoření a udržení očního kontaktu je důležitou sociální dovedností. Pohled na tvář hovořícího / znakujícího / člověka poskytne informace o sdělovaném také prostřednictvím výrazu tváře, gest a pohybu rtů.

Velmi malé děti s problémy v komunikaci mohou vytvářet pouze letmý oční kontakt. Následkem bývá přerušování komunikace, protože rodiče tak dostanou zprávu, že dítě nemá o komunikaci zájem.

Další důležitou součástí komunikace je dívat se společně na věci v okolí. Dítě se dívá na nějaký předmět a rodič jeho pohled následuje a komentuje / znakuje /. To je začátek konverzace a střídání v rozhovoru. Neslyšící děti však nemusí chápat, co rodič říká, a to může bránit snadnému rozvoji těchto komunikačních dovedností.

Rozvoj očního kontaktu – zřejmě bude třeba, abyste procvičovali svou vlastní mimiku, a taj ji učinili zajímavější na pohled. Všechny pocity jako štěstí, smutek, hněv či únavu lze přehánět. Když se na vás dítě dívá, využijte příležitosti a zatvařte se legračně nebo mu ukažte něco zajímavého. **Jedním ze způsobů , jak povzbudit dítě, aby se vám podívalo do tváře, je podržet si předmět blízko obličeje a pak si ho třeba schovat za hlavu / není nutné otáčet tvář dítěte směrem k sobě, dítě se podívá, když samo bude chtít.**

Hry na rozvoj očního kontaktu:

- ✓ **sledování** – dítě se učí jak sledovat hračku nebo činnosti očima
- ✓ **hračky, které vydávají zvuky**
- ✓ **barevná peříčka**

- ✓ **hry na schovávanou** – mávejte dítěti před obličejem barevným šátkem tak, aby cítilo na tváři vzduch....
- ✓ **hry na jukanou** – hry hrajeme za nábytkem, záclonami...
- ✓ **masky** – vyrobte masky z papíru na tvář....
- ✓ **stříbrné obaly na oči – maska z alobalu**
- ✓ **sluneční brýle**
- ✓ **dalekohled** – rourky od toaletního papíru
- ✓ **hry s rukama** – mávejte rukama a třepejte prsty
- ✓ **klobouky a paruky**
- ✓ **hry s míčem**
- ✓ **mrkání a napodobování obličejů**
- ✓ **malování na obličej**

Pozornost – u malých dětí je poměrně obvyklé, že mají malý rozsah pozornosti. Cílem cvičení na zlepšení pozornosti je prodloužit dobu, kdy je dítě se schopno soustředit na nějakou činnost – „dávat pozor“.

Rozvoj pozornosti :

- užitečné je odstranit rušivé vlivy
- vyberte hračky a pomůcky, o které dítě projevuje největší zájem
- vnesete – li do hry překvapení, zvýší se tak radost a zájem dítěte – předměty lze například schovávat či balit do papíru
- velmi důležité je, abyste se nechali vést dítětem – hrát si spolu s ním, projevovat zájem a komentovat / znakovat / co dítě dělá
- jakmile se rozsah pozornosti zlepší, je užitečné podporovat vzájemný oční kontakt a nechávat dítěti dostatek času, aby zareagovalo na naše návrhy

Hry na rozvoj pozornosti:

- ✓ **balonky**
 - nafoukněte je a pak je nechte vyfouknout
 - vnímejte vzduch, který z nich vychází
 - vydávejte vhodné zvuky : fíííí, fúúúúú / odhmatáváme vibrace /
 - vyhazujte je a chytejte
 - pinkejte si s nimi
 - nakreslete na ně tváře
 - přilepte na ně něco
 - oblepte je papírem, vyrobte různé figurky a objekty, které pomalujete
 - praskněte je
- ✓ **sada do sebe zapadajících kalíšků**
 - používejte je k počítání a řazení barev
 - různými způsoby z nich budujte věže
 - skládejte je jeden do druhého
 - schovávejte do nich věci a hrajte hry na paměť
 - rozdělujte do nich barevné bonbony
 - stavte s nimi hrady z písku
 - umývejte je
 - schovávejte je po místnosti
 - cvičíme pojmy malý / velký /
- ✓ **barevné korálky , knoflíky**

- vyrábějte náhrdelníky, náremky nebo „hady“
 - tříděte je podle barev, tvaru a velikostí
 - dejte je do hrnku a zatřeste s nimi
 - stavte věže
 - schovávejte je do kapes
- ✓ **hmatové krabičky** – vložte předměty zájmu do krabičky a pomalu pozvolna víčko, nechte dítě sáhnout do krabičky a ohmatat věc uvnitř a následně vytáhnout
 - ✓ **vkładací puzzle** – všechny kousky vyndáme a dáváme je zpátky, při tom o každém kousku hovoříme a učíme se názvy nebo znaky, následně jeden kousek můžete schovat a zeptat se dítěte, který chybí, nebo schovejte jeden kousek do ruky a nechte dítě hádat, který to je...přiřazujte jednotlivé předměty ze skládky ke skutečným věcem...
 - ✓ **stavebnice....kostky ...**
 - stavte věže či stěny a zase je bořte
 - seřadte kostky za sebe a postrkujte je po stole jako vlak
 - bouchejte jimi o sebe
 - schovávejte kostky různých barev či velikostí po místnosti / do krabiček /
 - hrajeme hru : „Hledej stejnou kostku“.
 - vytvářejte z kostek čtverce či obdélníky
 - vytvářejte různé vzory : malá / velká.....
 - ✓ **krabičky na vhazování....** do krabiček budeme vyhazovat a schovávat předměty, tak aby pro dítě vznikla zajímavá hra a při které budete více komunikovat....
 - ✓ **knihy a písničky** – dítě více zaujmou knížky s odklápěcími obrázky, knížky s prostorovými obrázky, hudební knížky a „dotykové“ knížky...opakované zpívání rýmovaných písniček spojených s pohybem pomůže dítěti odhadovat, co přijde dál...např.: „Měla babka čtyři jablka“ si můžete na hlavu uvázat třeba šátek...počítat jablíčka, jablíčko rozkrojit, učit se chutě.....
 - ✓ **kreslení obrázků** – udržet zájem dítěte pomůže také kreslení obrázků známých předmětů – hraček nebo prožitých činností.....

Ovládání dechu – dobré ovládání dechu je pro rozvoj řeči velmi důležité. Když mluvíme, řídíme dýchání velmi komplexním způsobem. Člověk to trénuje a zlepšuje od samého začátku života, prostřednictvím pokusného žvatlání, které se vyskytuje u malých dětí. Děti s těžkým poškozením sluchu mohou při řeči místo vydechování vdechovat, protože mají potíže spojit zvuky, které vydávají, s těmi, které se vyskytují okolo nich. Velmi důležité je, aby sluchově postižené dítě pochopilo, že se hlásky tvoří při výdechu.

Cvičení na správné ovládání dechu – dechová cvičení – existuje mnoho „foukacích“ her, které lze použít ke zlepšení ovládání dechu...**foukání na kůži, do vlasů, na zrcadlo či na okno může dětem pomoci uvědomit si svůj dech tím, že ho cítí a vidí...**děti se mohou nejprve dívat, později se snaží foukání napodobit

- vytvářejte a foukejte do bublin z mydlíkové vody
- sfoukněte z ruky vatu, pudr....
- foukejte do peříčka
- foukejte do předmětů zavěšených na niti, gumě..

- foukejte do pingpongových míčků
- zpočátku silnějšími brčky foukejte do vaty....
- foukejte do větrníčků
- sfoukněte svíčky
- dělejte bubliny bublifukem
- pískejte na píšťalku
- rozfoukávejte barvu na papíře s brčkem i bez něj
- procvičujte rychlé a pomalé dýchání
- foukáme málo / moc
- prodlužujeme nádech a výdech
- nádech nosem a výdech pusou

Napodobování – napodobování je důležitá dovednost, protože zahrnuje interakci a spolupráci mezi dvěma lidmi, což je pro rozvoj komunikačních dovedností nezbytné. Děti si osvojují jazyk prostřednictvím napodobování toho, co vidí a slyší. Časná komunikace mezi rodičem a dítětem začíná tím, že rodič napodobuje zvuky či výrazy tváře dítěte a dodává jim význam. Hry, které dítě povzbudí k napodobování, jsou určeny ke zlepšení schopnosti pozorovat a imitovat, což je pro osvojení mluvené či znakové řeči důležité.

Rozvoj napodobování – přidejte se k dítěti, když si hraje, a vyzvěte ho, aby napodobovalo to, co děláte vy. Sami napodobujte zvuky, gesta a mimiku dítěte a rozvíjejte je. V některých chvílích je dítě příliš ponořeno do hry, než aby napodobovalo, co děláte vy, ale v rozvíjení vlastních nápadů mu pomůže, když si budete hrát spolu s ním. Poskytněte dítěti příležitost k napodobování běžných každodenních činností, například mu dejte hadr, aby utřelo stůl....

Střídání –komunikace zahrnuje také naslouchání, čekání a střídání. Dva lidé, kteří spolu komunikují / znakem či slovem / , se střídají v mluvení / znakování, gestikulaci a vytváření očního kontaktu. Pokud hovoří oba zároveň, komunikace se zhroutlí.

Rozvoj střídání činností / dávat a brát / – pro mnoho malých dětí je těžké naučit se dělit, čekat a střídat se. Tyto schopnosti je třeba podporovat od časného věku, aby dítě porozumělo pravidlům střídání v komunikaci.

Střídání lze podporovat i v průběhu dne. Pro začátek k tomu dítě vyzvěte, když jste s ním sami. Podělit se o něco se sourozenci či kamarády přibližně stejného věku je pro malé dítě daleko těžší.

Aby se mohlo dítě při nějaké činnosti střídat, musí rozumět řeči (ať už znakové nebo mluvené), například: teď to budu dělat já, ty musíš chvílku počkat...pokud se dítě odmítá střídat, dejte mu možnost provést danou věc dvakrát, zatímco vy ji provedete jednou...

Hodně dítě chvalte, když se o něco podělilo nebo, když počkalo, až na něj přijde řada. Také si budete navzájem děkovat.

2. SLUCHOVÉ VNÍMÁNÍ

- zkoumání zvuků
- hra se zvuky
- zvuk a ticho
- konec a začátek
- určení, odkud zvuk přichází

Obecné principy – proč je vnímání zvuku důležité:

Dříve než jsou děti schopny porozumět řeči, je třeba, aby u nich došlo k rozvoji vnímání okolních zvuků. Prostřednictvím zkoumání mnoha předmětů se děti postupně naučí spojovat si zvuky s různými činnostmi a věcmi.

U dětí, které trpí těžkou vadou sluchu, nebo neslyší vůbec, však toto v raném věku neplatí. Musí se naučit zvuky vnímat pomocí vibrační a kompenzačních pomůcek.

Jak lze vnímání zvuku zlepšit – zavedeme slovo nebo znak pro „slyším / neslyším“, „slyším málo / slyším moc“, „pozor – něco slyším“... Pokud dítě bude během hry vydávat hlasité zvuky, zakryjte si uši nebo ukažte znak vyjadřující, že je něco hlučné.

Zaměřte pozornost dítěte na věci v okolí, které lze jak slyšet, tak vnímat vibrace tělem, jako je pračka nebo zvuk vycházející z reproduktoru. Poskytněte dítěti dostatek zkušeností s různými zvuky a vibracemi.

Naslouchání okolním zvukům může být jednou z činností, které děláte společně. Ukazujte a upozorněte dítě na zvuky v okolí:

- bouchající dveře
- vyzvánějící telefon
- zvonek u dveří
- tekoucí vodu
- jedoucí auta
- štěkající psy
- zvuk vysavače.....

Zkoumání zvuků

Věci, kterými lze o sebe bouchat:

- kovové lžíce, pokličky...
- různé krabičky
- bubínek či tamburína
- korálky v plechové krabičce / vnímání vibrací - slyším /
- papír nebo vata v plechové krabičce / neslyším /

Věci na které lze troubit – píšťalky, dětské trumpetky... Balonky s trumpetkou vydávají zvuky, když z nich vzduch vychází ven – nechte vzduch vycházet ven tak, aby ho dítě cítilo a zároveň slyšelo zvuk.

Věci, kterými lze chrastit – chrastítka lze vyrobit tak, že dáme do nádoby z umělé hmoty / dítě má možnost pohyb uvnitř současně s tím, jak ho cítí i vidět / různé předměty / čočka, korálky, šroubky... / jinak budou znít naplněné plechovky a lahve z umělé hmoty

Hra se zvuky některé zvuky budou pro vaše dítě slyšitelnější než jiné. Děti mohou mít potíže slyšet zvonečky, ale budou reagovat na zvuk bubnu.

Pořídte si krabici s hračkami, které vydávají zvuky...

- bubínek
- píšťalku
- pouťovou trumpetku
- foukací harmoniku
- pískací hračku
- zvonečky
- xylofon
- kaskaněty

- tamburínu.....

1. Vymezte dítěti čas na hraní s různými zvuky a na jejich zkoumání
2. Vyberte hračku, o které si myslíte, že je dítě schopno ji slyšet. Když se dítě nedívá, vydejte zvuk a sledujte, zda dítě reaguje. Pokud se dítě otočí po zvuku, nebo nějak jinak zareaguje, dejte dítěti hračku na hraní a zvuk opakujte.
3. Dále se budeme učit reakce na zvuky vykonáním nějaké motorické reakce – vhodit kostku do krabičky....

Zaznamenejte si zvuky, na které dítě během dne reaguje – bouchání dveří, zvonek, vysavač....

Zvuk a ticho

Zkoumání zvuku a ticha – jak se za pomoci kompenzačních pomůcek zlepšují sluchové schopnosti dítěte, naučí se rozlišovat mezi zvukem a tichem. Pro dítě je důležité zkoumat jak tiché, tak hlučné předměty. Sada hlučných a tichých předmětů může obsahovat:

- chrastítko
- bubínek
- flétnu
- pískací hračku
- budík / vibrační budík /....
- Plyšové zvířátko
- maňásek

Vyndejte vždy jednu věc z krabice a dejte ji dítěti na hraní...upozorněte na věci, které vydávají hluk a které jsou tiché – hovoříme slovem nebo znakem

Maňásek může:

- hrát si s chrastítkem potichu, nebo s ním může hlasitě bouchat
- jít spát a vstát, když budík začne zvonit / vibrovat

Konec a začátek zvuku

1. Pochodujte okolo místnosti a bubnujte na bubínek nebo plechovku. Když přestanete bubnovat, zastavte se ..
2. Jakmile dítě hru pochopí, jen bubnujte a nechte dítě pochodovat samotné.
3. Nakonec bubnujte tak, aby dítě bubínek nevidělo a víc poslouchalo, než se dívalo.

Určení, odkud zvuk přichází – směrové slyšení – určení, odkud zvuk přichází je pro sluchově postižené děti velmi těžké....

Vyberte hračku, kterou dítě slyší. Ukažte ji dítěti a nechte ho, aby si s ní chvíli hrálo. Vysvětlete mu, že hračku někde v místnosti schováte. Možná dítě bude potřebovat, aby vás nejprve při schovávání vidělo. V místě, kde jste schovaní vydejte zvuk a sledujte dítě, zda je schopno zvuk hledat.

Napodobování zvuků

- rychlý a pomalý
- dlouhý a krátký
- hlasitý a tichý
- vysoký a nízký

Reedukace sluchu - sluchová cvičení – reedukační a edukační postupy při rozvoji sluchové funkce

Rehabilitace postupuje od detekce přes **diskriminaci a identifikaci k porozumění lidské řeči**. Nové typy současných výkonných sluchadel jsou výraznou pomocí nejen pro žáky s lehkou a střední nedoslýchavostí, ale i pro žáky s těžkou sluchovou vadou. Je ovšem třeba cíleně rozvíjet schopnost auditivního vnímání zvuků či řeči záměrným cvičením. U žáků s kochleárním implantátem se provádí speciálně zaměřená reedukace / edukace / sluchové funkce.

Detekce

Schopnost reagovat na přítomnost či nepřítomnost zvuku. Dítě se učí reagovat na zvuk, věnovat pozornost zvuku a reagovat v případě neexistence zvuku.

Diskriminace

Je to schopnost **vnímat podobnosti a rozdíly mezi dvěma či více zvukovými nebo řečovými podněty**. Dítě se učí věnovat pozornost rozdílům mezi dvěma a více zvuky a reagovat na zvuky odlišné.

- rozlišování dvou nebo více hudebních nástrojů
- rozdíl mezi tichým a hlasitým zvukem
- rozdíl mezi krátkým a dlouhým zvukem
- rozdíl mezi vysokým a hlubokým zvukem
- rozdíl mezi pomalu a rychle se opakujícím zvukem
- diskriminace počtu slabik
- rozdíl mezi slovy, která se liší
 - a) počtem slabik (loď – letadlo)
 - b) délkou (dům – pes)
 - c) samohláskou (kos – kus, nos – nes)
 - d) souhláskou (máma – bába, nos – kos)
- rozdíl v koncovce jednotného a množného čísla (bota – boty, auto – auta)

Identifikace

Je to schopnost **označit zvukový nebo řečový podnět, které dítě slyšelo, ukázáním nebo zopakováním** (u dětí s těžkou vadou sluchu za pomoci odezírání)

- Identifikace nejružnějších zvuků **běžného života** (možnost využití magnetofonového pásku nebo počítačových programů). Soubor může být zavřený , polootevřený nebo otevřený
- Identifikace slov v **zavřeném souboru** – na začátku rehabilitace jde především o identifikaci jednoduchých názvů oblíbených hraček a známých předmětů.....
 - ❖ čtyři a více předmětů (pes, bota, auto, myš....)
 - ❖ základní hlásky podpořené obrázky , musí být i dobrá zrková podpora pro děti , které hlásky určují za pomoci odezírání (A,E,I,O,U,M,B,L,S,Š....)
 - ❖ větší počet oblíbených předmětů (vybíráme taková slova, která má dítě ve své slovní zásobě
- Identifikace slov v **polootevřeném souboru** – vytvoříme takový soubor podnětů, který je předem určený nebo omezený nějakou podmínkou
 - ❖ dvojice, které k sobě patří (předměty – obrázky...)
 - ❖ řazení předmětů nebo obrázků do tematických skupin (oblečení – hračky ..)
 - ❖ řazení předmětů do kelímků dle barev
 - ❖ hledání a řazení předmětů podle velikosti (malý pes – velký pes....)
- Identifikace slov v **otevřeném souboru**
 - ❖ pro dítě vytvoříme neznámý soubor slov, která určuje pouze sluchem
 - ❖ reakce na vlastní jméno a jména jiných lidí
 - ❖ identifikace krátkých vět při jednoduché otázce:
 - „ Kde je máma?“
 - „ Kdo dělá mňau?“
 - „ Kde je auto?“
 - ❖ identifikace krátkých vět s opakováním jednoho slova
 - „ Balón dělá bum, bum, bum.“
 - „ Auto jede tú,tú,tú.“
 - ❖ identifikace krátkých vět s různými podstatnými jmény, slovesy a přídavnými jmény
 - „Táta jí salám, chleba, polévku.....
 - „Eva má boty, kolo, vlasy.....
 - „Mám červené, modré, žluté.....kalhoty
 - „Máma má (nemá) zelené.....šaty.....
 - ❖ identifikace **pokynů a běžných frází**
 - „Podej boty!“
 - „Kde je táta.....?“
 - „Kolik máš roků?“
 - „Jak se jmenuješ?“

„Dej panenku do kočárku!“

- ❖ identifikace **podobných slov** – při tomto cvičení se pokoušíme o procvičování fonemického sluchu, cvičení je pro sluchově postižené děti velmi náročné a dítě musí mít dostatečně velkou slovní zásobu

pes – les / šiška – liška / máma – jáma /

Rozumění řeči

Jedná se o **schopnost pochopit význam řeči odpovídáním na otázky, vykonávání pokynů a účast při rozhovoru.**

- otázky, které se bezprostředně týkají dítěte: „Kde je máma?“, „Kde máš boty?“, „Kde máš oko, ucho, nos.....?“, „Jak se jmenuješ?“
- provádění jednoduchých pokynů : „Počkej.“, „Dávej pozor!“
- pokyny rozšiřujeme o větné členy: „Na velký stůl dej balón!“, „Podej malé červené auto!“
- konverzace nad dějovým obrázkem – doplňujícími otázkami požadujeme adekvátní odpověď
- dějově navazující obrázky
- vyprávění a konverzace z běžného života rodiny

SMYSLOVÁ VÝCHOVA

Zrak

- Napodobovat mimiku před zrcadlem i bez zrcadla
- Napodobovat velké pohyby (ohýbat trup)
- Menší pohyby (ruka na nos, ...)
- Spojovat některý pohyb s postavením mluvidel (ruka na krk – otevírání úst)
- Napodobovat postavení mluvidel při určitých situacích (otevírat ústa, usmívat se, pískat, ...)
- Rozlišovat předměty kulaté, dřevěné, červené apod.
- Třídít předměty podle barvy, velikosti, materiálu, tvaru
- Příkládání stejných obrázků / identické dvojice /
- Příkládání obrázků a předmětu
- Vyhledávat mezi několika obrázky stejné (pexeso)
- Sestavovat půlené obrázky, i z více částí
- Skládat puzzle
- Vkládat jednoduché předměty do otvorů tvarově stejných

- Určit možné cesty podle zraku – nejkratší, nejdelší
- Vnímání nesprávností na obrázku
- Určení co do obrázku nepatří / kategorie /

Odezírání

Jedná se o záměrné sledování vizuálního obrazu jednotlivých hlásek, slabik, slov, vět s využitím segmentálních a tématických cvičení přizpůsobených věku žáků.

Odezírání představuje určité nadání, které je třeba u dětí se sluchovým postižením důsledně rozvíjet. Ne každé sluchově postižené dítě má pro odezírání stejné vlohy. Proto je velmi důležité rozvíjet zrakové vnímání (oční kontakt) a odezírání v co nejranějším věku, kdy využíváme běžných denních činností podobně jako u výchovy sluchové a řečové.

Podmínky pro dobré odezírání

- ✓ zrak dítěte – při podezření na zrakovou vadu je nutné vyšetřit zrak dítěte
- ✓ osvětlení – obličej mluvící osoby má být dobře osvětlen
- ✓ vzdálenost při odzírání – mezi obličejem dítěte a mluvícího se doporučuje vzdálenost 50 – 150 cm
- ✓ oba obličeje musí být ve stejné výšce
- ✓ předmět, o kterém mluvíme, dáváme vedle obličeje
- ✓ náš obličej musí být zajímavý, mimika výrazná, ale ne přehnaná
- ✓ artikulace musí být zřetelná, ne však nepřirozeně výrazná
- ✓ rychlost řeči má být přiměřená, tempo pomalejší
- ✓ dítě musí vždy vědět, o čem se mluví, v každém případě se ho snažte aktivně zapojit do rozhovoru
- ✓ přizpůsobte řeč jazykovým schopnostem dítěte
- ✓ mluvte běžným hovorovým jazykem, ne zkomoleně a zjednodušeně (Míša pít voda.)

Co odezírání znesnadňuje

- ✓ při mluvení nepohybujeme před obličejem rukama
- ✓ během mluvení nedělejme hlavou nečekané pohyby
- ✓ nechod'te při mluvení
- ✓ neobracejte se při mluvení k dítěti z profilu
- ✓ nemluvte se žvýkačkou v ústech

- ✓ odezírání znesnadňují i sluneční brýle a vousy
- ✓ problémy nastávají v šeru, při rychlém hovoru, při únavě
- ✓ odezírání znesnadňuje konverzace mezi více osobami
- ✓ musíme si uvědomit, že v češtině se některé hlásky nedají odezírat (K, G, H, CH) a jsou také skupiny hlásek, jejichž obraz na ústech je velmi podobný (PBM, TDN, CSZ)

Odezírání představuje pro sluchově postižené děti důležitý prostředek dorozumívání, doplňuje vnímání sluchové a je nezbytné při odložení sluchadla nebo kochleárního implantátu třeba před spaním, koupáním

Sluch

- Připravovat děti k naslouchání zvukových podnětů (rozlišovat ticho, zvuk)
- Všimnout si a rozlišovat zvuky podle okolí (fouká vítr, jede auto, hučí voda, ...)
- Rozeznávat zvuky podle jejich akustické podoby ve spojení s poznáváním zdroje zvuku (hudební, nehudební)
- Rozeznávání hlasů dospělých a dětí, jejich výšky, dynamiky
- Rozlišovat zvuky předmětů (klíče, kostky, papír, ...)
- Určovat směr odkud zvuk přichází (budík, ...)
- Rozlišovat základní dynamický kontrast tiše – hlasitě v řeči, ve zpěvu i ve zvucích kolem nás

Hmat

- Rozlišovat podle hmatu známé předměty denní potřeby (kouzelný pytlík)
- Rozlišovat předměty hranaté, kulaté
- Vyhledávat určité předměty podle předchozí ukázky nebo podle pokynů učitelky
- Rozvíjet u dětí modelováním hmatový smysl
- Vést děti hravě zacházet s tvárným materiálem (mačkat, uštipovat, hloubit, vytahovat..)

HRUBÁ MOTORIKA

- Cvičit správné držení těla, vtažení břišní stěny, pomocí různých pomůcek a náčiní pomáhat nenásilně ke cvičení žádoucího svalového napětí, koordinaci pohybů

Pohyby hlavy

- V nízké poloze – v sedu, lehu, podporu klečmo
- Kývání, klony a otáčení hlavy za předmětem, hračkou
- Uvolňování na rameno, zdvihání a předklánění

Pohyby trupu

- Předklony, úklony a otáčení trupu v sedu, kleku
- Podřepy a dřepy s rovnými zády
- Vyrovnávání páteře v lehu na zádech, upažení
- Úklony v kleku a v sedu skrčmo zkříženém
- Lezení všemi způsoby

Chůze

- Správné držení těla
- Zvedání a ohýbání kolen
- Chůze po šikmé ploše a zvýšené rovině
- Klást chodidla na zem
- Chodit po schodech nahoru a dolů, i bez držení střídat nohy
- Procvičovat orientaci v prostoru
- Odvíjet a podle schopností cvičit doprovodné pohyby paží
- Překonávat nerovný terén

Běh

- Zvedat a ohýbat kolena
- Pokrčení paží v loktech
- Posilovat sebedůvěru, zdatnost, motorickou vyspělost, vůli

Skok

- Rozvíjet pohotovost, odvahu, obratnost
- Vést děti k získávání pohybových zkušeností, odstraňovat pocity strachu
- Poskakování z jedné nohy na druhou
- Poskoky snožmo přes čáry, nízkou překážku
- Poskoky snožmo po špičkách
- Poskoky na jedné noze
- Přeskakování překážek
- Seskoky

Lezení

- Samostatné zdolávání průlezky, žebříku
- Přelézání překážek, podlézání
- Plazení po lavičce s přitahováním paží
- Prolézání strachovým pytle
- Lezení všemi směry

Házení a chytání

- Cvičit uchopovací reflex
- Jemná koordinace prstů při držení a manipulaci s míčem
- Pohotovost a reakce na pohybující se míč
- Správný hod horním obloukem, cílení

JEMNÁ MOTORIKA

- Tvoření z písku, sněhu, kamínků, listů
- Tvoření z kostek (na sebe, za sebe, vedle sebe)
- Sestavovat mozaiky (hříbky, kuličky)
- Navlékání korálků velkých, drobných
- Hry s provlékačkami
- Hry s drobnými stavebnicemi, šroubovými
- Modelování – ohmatávání, hnětení, plácání, hloubení, uštipování, vytahování, navršování, tvarování větších kousků
- Modelování předmětů (placičky, talíř, miska, ...)
- Hry s papírem – mačkání do kuličky, válečku
 - trhání na drobné kousky
 - vytrhávání proužků, tvarů
 - překládání na $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$
- Stříhání na kousky, proužky, podle předkreslení

GRAFOMOTORIKA

Grafomotorika a příklady cvičení

Předvýtvarné období ve vývoji dětského výtvarného projevu je označováno jako období bezobsažné čáranice. Čáranice jsou tvořeny zprvu pohybem celého těla a až později se pohyb omezuje na celou ruku. Čárání, jež má tvar mírně klenutého oblouku je dáno právě kyvadlovým pohybem paže a bývá označována jako pohybová hra. Ony rozhárané a jednotvárné čáranice se vlivem koordinace drobnějších kloubů a svalů brzy zmenší v drobnější linie a pohybové inhibice, a tím je umožněna diferenciacce původního zcela uvolněného pohybu na kresebné útvary (př. přímký, vlnovky,...).

Jakmile dítě dospěje k prvnímu zobrazování, je lidská postava nejčastějším námětem. Dominance postavy v rané dětské kresbě trvá a zřejmě je to tím, že je hlavním předmětem sociální percepce. První „hlavonožci“ vznikají většinou mezi třetím a čtvrtým rokem, někdy i dříve.

Problematika vývoje dětské kresby je zpracována mnoha autory – např.:

Věk 12 – 24 měsíců – **bezobsažná čáranice**

Věk 18 – 30 měsíců – **obsažná čáranice** – dítě do kresby vkládá něco skutečného, jde většinou o vyjádření pohybu (např. jízda na kolotoči), dítě kresbu pojmenovává

Věk 30 – 48 měsíců – **znaková kresba** – předmětem zájmu kresby dítěte se stává člověk a později prostředí, ve kterém žije, častým znakem je sluníčko, auto atd.

■ Grafomotorická cvičení

Grafomotorická cvičení souvisí s rozvojem drobných i velkých pohybů ruky, při čemž pohyb zaznamenáváme graficky. Postupujeme od snadnějších velkých pohybů k obtížnějším menším pohybům.

- Začínáme vstoje pohybem celou paží na velký svislý formát papíru např. pověšený na dveře, dále pohybem předloktí vstoje na velkou plochu papíru, který položíme na stůl, dále pohybem zápěstí vsedě na velký papír, nakonec pohybem zápěstí se špetkovým úchopem.
- Velikost papíru postupně zmenšujeme.
- Dítě nenutíme držet předmět, se kterým manipulujeme v pravé ruce, ale naopak, dítěti necháme volný výběr, do které ruky chce předmět uchopit, dbáme na správný úchop předmětu.
- Předměty, se kterými můžeme kreslit: vlastní prst (pro motivaci jsou výborné prstové barvy), klacíky, kulaté štětce, kulaté křídly, voskovky, progreska, pastelky, fixy.
- Kam můžeme kreslit: do písku, do hlíny, na tácku do rozsypané krupice, na papír.....

U grafomotorických cviků nestačí jen jedno provedení. Dítě potřebuje co nejvíce zajímavých obměn, aby pohyb časem zautomatizoval .

Nejde jen o pouhou motivaci (naladění dítěte), ale i o to, aby čára měla „příběh“. Ten dítěti, zvláště pak dítěti nějak handicapovanému, pomůže orientovat se v prostoru, kde „píše“ – kreslí.

1. Volné čmárání po celé ploše

- A „rozkutálené klubičko“
- B „kočka chytá myš“, „myš chytá sýr“
- C „tužka maluje“
- D „bruslení“

2. Čmárání – tah jedním směrem

- A „letí drak“
- B „ryba plave“
- C „ptáčky letí“

3. Čmárání – tahy oběma směry

- A „veverka skáče ze stromu na strom“
- B „zajíc skáče“
- C „žába skáče po kamenech“

4. Kroužení jedním směrem

- A „auto jede“
- B „větrník se točí“
- C „vlak jede po kolejích“

5. Kroužení oběma směry

- A „letadlo letí“
- B „včela“ – kroužení kolem objektu
- C „jablko je na talíři“

6. Horní oblouk opakovaně (oběma směry)

- **A „motýl létá z kytky na kytku“**
- **B „kopeček“**
- **C „házení míčem“**

7. Dolní oblouk opakovaně (oběma směry)

- **A „houpačka“**
- **B „meloun“**
- **C „miska s jablky“**

- Kruh, klubíčka, nejprve velká, postupně zmenšovat
- Elipsa – svislá, mírně nakloněná i ležatá
- Kouří se z komína
- Včelka lítá kolem květu
- Meleme kávu
- Vařila myšička kašičku
- Sluníčko, motám klubíčko
- Klubíčka malá, velké knoflíky
- Korálky pro maminku
- Prší, sněží, zobání
- Bruslíme
- Cestičky (jedeme na výlet, ptáček lítá, ...)
- Spojování barevných bodů
- Houpačka
- Větrník
- Houpání, důlek na kuličky
- Míč (házení, hop, ...)
- Čáry vodorovné, svislé, zdola nahoru, šikmé
- Klec, žebřík
- Plot kolem záhonu, ohrada
- Auto jede po silnici
- Vlnovka
- Vlnky, parník
- Koník, vrabec, žába skáče
- Šnek, letadlo, pohyb míče
- Velké a malé hory....

SEBEOBSLUHA

- Zachovávat správný postup při mytí rukou, čištění zubů, vyhrnou rukávy i u košile
- Správné používání ručníku, kapesníku
- Samostatné používání záchodu, zacházení s toaletním papírem a splachovacím zařízením
- Otevírat a zavírat vodovodní kohoutek, používat dávkovač mýdla
- Sedět klidně, rovně při stolování, neohmatávat jídlo, nepřepřlňovat ústa, dodržovat čistotu při stolování

- Správně používat lžíci, vidličku, celý příbor
- Samostatně se učesat, dbát na úpravu zevnějšku
- Vést k samostatnému svlékání a oblékání částí oděvu, zapínání, rozepínání
- Samostatně složit a uložit oblečení a boty a další osobní předměty na určené místo
- Obout si boty, zvládnout uzel, klíčky
- Čistit si obuv před vstupem do budovy
- Vzájemně si pomáhat

Rozvoj orální řeči – řečová výchova

Pro těžce sluchově postižené je největším problémem artikulační automatizace větných celků. Příčinou je dlouho přetrvávající izolovanost artikulačních segmentů hlásek, nízká mluvní zkušenost, absence nebo významná deformace autokontroly vlastní výslovnosti a nakonec i problémy se syntakticky strukturovanou, gramaticky správnou výpovědí.

Samohlásky:

Samohlásky při tvoření orální řeči těžce sluchově postižených představují základ artikulace i odezírání. Toto je dáno nepříliš vysokou artikulační náročností, dobrou odezíratelností a vysokou frekvencí v mluveném projevu.

Samohlásky se u sluchově postižených dětí tvoří na základě následujících mechanismů a technik:

- zrakové napodobování tvaru rtů a velikostí čelistního úhlu
- aktivní polohování mluvidel napodobováním mluvního vzoru a pasivní polohování logopedickými sondami a špachtlemi, manuální polohování celkového postavení mluvidel
- napodobování zvuku (tónu) samohlásek na podkladě taktilně – vibračního pocíťování činnosti hlasivek – odhmatávání rukou, využití substitučního mechanismu zpětné vazby přístrojem: fomátorem, počítačovými programy.....
- automatizace do slovních stereotypů

Souhlásky:

Problematika identifikace, vyvozování, fixování a automatizace souhlásek u těžce sluchově postižených představuje velmi složitou logopedickou praxi. Postup vyvozování jednotlivých hlásek je velmi individuální a jen okrajově se řídí artikulační náročností nebo klasifikací hlásek. Přesto postup vyvozování hlásek vychází z fonetické klasifikace hlásek podle

artikulačních okrsků, přičemž se doporučuje důsledně respektovat individuální schopnosti dítěte.

Frekvence hlásek a frekvence slov v českém jazyce předurčují pořadí vyvozovaných hlásek spolu s artikulační náročností. Pro strategii rehabilitačního programu jsou ale určující zejména individuální schopnosti dítěte.

Identifikace vyvozované hlásky je možná i u dětí bez možnosti sluchové kontroly, a to na základě těchto kompenzačních mechanismů:

- optický obraz hlásky
- kinestetický vjem hlásky
- taktilně – vibrační prožitek hlásky odhmatáváním výdechového artikulačního proudu, chvění mluvidel nebo přístrojově navozený taktilní vjem
- asociace s grafémem nebo vizuálně motorickým znakem pro hlásku (pomocné artikulační znaky)
- identifikace hlásky do slabik, následně do struktury slova, které musí být pojmově zvládnuto buď orálně nebo pomocí znakového českého jazyka

Pomocné artikulační znaky

Pomocné artikulační znaky jsou osvědčenou pomůckou při rozvíjení zvukové stránky mluvené řeči sluchově postižených dětí. Pomocné artikulační znaky jsou přímo napojeny na mechanismus tvoření hlásek / mají teda vztah k hláskám – ne k písmenům / . Pomocné artikulační znaky jsou velmi účinnou metodou při vyvozování, osvojování, artikulaci, fixaci a automatizaci hlásek. Pomocný artikulační znak svým charakterem provedení upozorňuje na správnou polohu mluvidel / jazyka, čelistní úhel / , na specifiku výdechového proudu / pocit tepla, chladu, nárazu, měkkého hlasového začátku / , na vnímání vibrací při tvoření znělých souhlásek.....

Pomocné artikulační znaky využívají zrakové, hmatové i sluchové smyslové vnímání.

Charakteristika pomocných artikulačních znaků

Pomocné artikulační znaky samohlásek – samohlásky se vzájemně liší polohou jazyka, tvarem ústní štěrbiny, činností rtů a napětím svalů mluvidel. Při vyvozování samohlásek je nutné využívat alespoň zpočátku zrakovou kontrolu a hmatovou podporu. Tam kde je to možné využíváme i sluchovou podporu. U jednotlivých samohlásek je důležitá fixace čelistního úhlu a polohy jazyka . Důležitý je nácvik odezírání vokálů – nejlépe ve slabikách.

Pomocný artikulační znak A

Pěst ruky je přiložena na krku v „hrtanové jamce“. Na krku se tímto odhmatávají vibrace. Místo pěsti můžeme mít přiloženou i dlaň tak, že palec je přiložen na krku blízko hrtanové jamky. Odhmatáváme vibrace. Tvar ústní štěrbiny a neutrální poloha jazyka se odezírají a kontrolují v zrcadle.

Pomocný artikulační znak E

Dlaň pravé ruky ve vodorovné poloze před ústy. Naznačuje velikost čelistního úhlu a roztažení ústních koutků. Druhou rukou se na krku odhmatávají vibrace podobně jako při „a“.

Pomocný artikulační znak I

Malíček pravé ruky je ve svislé poloze pod dolní čelistí, směrem k hrtanu, naznačuje vyklenutí jazyka při artikulaci hlásky. Druhou rukou se na krku odhmatávají vibrace.

Pomocný artikulační znak O

- a) Palec a ukazováček pravé ruky vytvoří tvar písmene „o“ a těsně proti ústům naznačuje velikost retního otvoru, druhou rukou se na krku odhmatávají vibrace.
- b) Ukazováček naznačuje sešpulení rtů a velikost čelistního úhlu kroužením před ústy

Pomocný artikulační znak U

Nastavení špičky ukazováčku proti ústům naznačuje takovou velikost sešpulení rtů, aby se tam mohla vsunout pouze špička ukazováčku. Druhou rukou se na krku odhmatávají vibrace.

Pomocný artikulační znak P

Síla výdechového proudu při vyslovování „p“ se vyjádří vnímáním na hřbetu ruky postavené před ústy.

Pomocný artikulační znak B

Sílu výdechového proudu při vyslovování „b“ lze rovněž vnímat na hřbetu ruky postavené před ústy, ale pro zozlišení „b“ od „p“ se mírně nafouknout obě tváře při zavřených ústech.

Pomocný artikulační znak M

Dlaň se přiloží na tvář, kde se odhmatávají vibrace dané nosovostí hlásky, upozorníme na „teplý“ výdechový proud nosem.

Pomocný artikulační znak T

Výdechový artikulační proud musí být tak silný, aby ho bylo možno vnímat na ukazováčku postavením svísele proti ústům i ve větší vzdálenosti / dále rozkmitat nastříhaný proužek papíru, peříčko..../

Pomocný artikulační znak D

Znělost hlásky odhmatáváme nejčastěji po straně krku pod čelistním kloubem, kde po přiložení své ruky ú prsty, dlaň .../ dítě vycítí přenesený pohyb svalstva jazyka , čímž se podpoří hmatové vnímání znělosti.

Pomocný artikulační znak N

Ukazováček s prostředníkem je přiložen na nosní chřípí, kde je možno vnímat výdechový proud vycházející nosem a chvění nosního chřípí.

Pomocný artikulační znak Ť, Ď, Ň

Sklopený ukazovák naznačuje polohu jazyka za dolními řezáky při artikulaci hlásek „ t', d', ň“

Pomocný artikulační znak K

Ohnutý ukazováček před ústy naznačuje postavení špičky a polohu jazyka v ústní dutině za dolními řezáky / možný pohyb ukazováku i mírně dozadu a vzhůru /

Pomocný artikulační znak G

Upozorníme poklepem ukazováku a prostředníčku na stranu nebo střed krku / odhmatáváme znělost /

Pomocný artikulační znak V

Přiložením špičky ukazováku ve svíslé poloze na spodní ret umožňuje vnímání znělosti hlásky. To současně upozorňuje na přitlačení dolního rtu k horním řezákům.

Pomocný artikulační znak F

Výdechový proud je vnímán špičkou ukazováku ruky

Pomocný artikulační znak S

Přiložený ukazovák ve svíslé poloze těsně před retní štěrbinou umožňuje kontrolovat , zda výdechový proud je dostatečně silný a vychází opravdu středem retní štěrbiny / upozorníme na studený výdechový proud /

Pomocný artikulační znak Š

Dlaň nebo malíček naznačuje zvednutí špičky jazyka a jeho posunutí vzad v ústní dutině / upozorníme na teplý výdechový proud /

Pomocný artikulační znak Z

Zaťatá ruka v pěst přiložená na bradu umožňuje vnímat znělost hlásky / upozorníme na studený výdechový proud.

Pomocný artikulační znak Ž

Přiložením ukazováku ve vodorovné poloze na bradu a prostředníku ve vodorovné poloze před ústa umožňuje vnímat znělost hlásky a teplý výdechový proud / upozorníme na čelistní úhel /

Pomocný artikulační znak C

Ukazováček ve svislé poloze před ústy se mírně pohybuje vpřed a vzad. Naznačuje tak zaražení výdechového proudu – opak při artikulaci komsonanty S / upozorníme na postavení špičky jazyka za horními řezáky.

Pomocný artikulační znak Č

Odraz prstů dlaně od úst naznačuje první fázi artikulace hlásky, kterou je prudký závěr, po němž následuje únik výdechového proudu našpulenými rty.

Pomocný artikulační znak J

Palec ve svislé poloze pod naznačuje polohu kořene jazyka. Druhou rukou se odhmatávají vibrace na temeni hlavy.

Pomocný artikulační znak CH

Dlaň sevřená do tvaru mističky proti ústům umožňuje vnímat sílu výdechového proudu.

Pomocný artikulační znak H

Opakované přiložení dlaně na hrudník umožňuje vnímat znělost této hlásky.

Pomocný artikulační znak L

Ukazováček a palec ve tvaru hlásky L naznačuje pohybem shora dolů pohyb hrotu jazyka při artikulaci hlásky „L“.

Pomocný artikulační znak R

Střídavý kmitavý pohyb ukazováku a prostředníku před ústy / náznak stříhání nůžek / znázorňuje vibrace hrotu jazyka při artikulaci hlásky „R“.

Pomocný artikulační znak Ř

Znak je totožný s pomocným artikulačním znakem pro „R“, Může se zdůraznit náznakem „háčku“ nad hláskou. Dítě identifikuje „ř“ na základě odezírání postavení rtů, zubů a jazyka.

Metody práce v hodinách ILP

1. Předartikulační přípravná cvičení (sluchová , dechová, fonační cvičení, cvičení na rozvoj celkové motoriky a oromotoriky.....).
2. Vyvozování hlásek z onomatopií, významových zvuků v situaci.
3. Metody přímého vyvozování hlásek.
4. Metody substituční.
5. Metody mechanické.

Na ZŠ pro sluchově postižené vycházejí metody v individuální logopedické péči z individuálních předpokladů sluchově postiženého žáka a z výše uvedených složek ILP. Časové úseky ILP jsou zcela individuální. Nacvičuje a fixuje se artikulace hlásek, slabik, spojování do slov a vět, slovní obraty a ustálené výrazy. Pracuje se s pojmy, používanými v ostatních vyučovacích předmětech. Aby byla zajištěna plynulost a návaznost na již získané dovednosti, opakují se témata vhodná pro rozvoj komunikace vždy s ohledem na dosažený vývojový stupeň řeči a komunikačních dovedností sluchově postižených žáků. Náplň témat se přizpůsobuje zájmům žáků a rozšiřuje se postupně obsahově, lexikálně i gramaticky.

Metodický návod na zpracování individuálního plánu péče

Individuální přístup je nezbytný vzhledem k typu a stupni sluchové vady, dosaženým komunikačním, řečovým, rozumovým a volným vlastnostem žáků. Rozvíjení řeči a komunikačních dovedností musí být vždy přiměřené těmto individuálním schopnostem při respektování vývojové úrovně a dosavadních komunikačních zkušeností dítěte.

Individuální práce s dítětem probíhá v krátkých lekcích, metodami přiměřenými věku, s dostatečným prostorem pro odpočinek. Pro každého žáka je třeba vypracovat individuální plán péče.

Výchozím podkladem pro práci je vyšetření stavu sluchu, řeči a celkových komunikačních dovedností.

Vyšetření a zhodnocení dosaženého vývoje řeči je zaměřeno na všechny složky reflexního okruhu.

- Seznámení se s anamnézou žáka, s jeho rodinným prostředím.
- Vyžádání si informací o předchozí logopedické péči a o škole, kterou dítě navštěvovalo.
- Seznámení se s vyšetřením školního psychologa, nebo psychologa SPC.
- Vyžádání si opisu foniatrického (audiometrického) vyšetření žáka a informací o kompenzačních pomůckách, které žák užívá
- Seznámení se s případnými dalšími lékařskými vyšetřeními.
- Zjištění stavu receptivní a expresivní složky řeči (stav aktivní a pasivní slovní zásoby)
- Vyšetření stavu řeči a zaměření se na případné další poruchy řeči.
- Zhodnocení, jaká forma komunikace je pro dítě nejvhodnější .
- Vyšetření laterality, posouzení motoriky.

Zhodnocení zájmu o sociální kontakty a úroveň sociálních dovedností